

RESPONSUM OM VANGSÅOMRÅDET

i anl. af Danmarks Naturfrednings Forenings forslag af 10. nov. 1988 til fredning af arealerne omkring Vangså.

Nedestående er baseret på mit kendskab til stedet gennem 25 år. Jeg har boet der i kortere eller længere perioder, på alle årstider og i alt slags vejr, også i vinterhalvårets mørke.

På mine lange spadsereture og jagtture har jeg fået lejlighed til at dyrke kendskabet til naturen og landskabet langt ned i detaljen.

Som arkitekt undersøgte jeg, da en større spekulationsudstyknings truede stedet, Vangsåbebyggelsen og dens relationer til landskabet, hvilket resulterede i et lille illustreret skrift, der i sin tid blev tilsendt Planstyrelsen.

Når man nu overvejer at frede området, har jeg en klar sympati for denne tanke. Men jeg har dog også til projektet nogle kommentarer, som jeg finder er væsentlige og derfor skal føre frem her.

Det er fredningens formål, "ved hjælp af "naturpleje" at genoprette det oprindelige landskab".

Efter min opfattelse er det en for ununceret udtryksmåde, idet såvel "naturpleje" som "oprindelige landskab" er for grove eller forenklede udtryk.

En natur, der skal plejes, er ikke "naturlig" ved kontinuert pleje, eftersom "naturligt" er en situation, hvor tingene sker virkelig naturligt, dvs. af sig selv og uden indgreb.

Derimod kan man tale om "landskabspleje", hvori visse af naturens elementer indgår.

"Landskabspleje" ville i Danmark også passe bedre, eftersom vort landskab er et kulturlandskab. Stort set skyldes hele vort landskabs nuværende udseende en gennem mange hundrede år på godt og ondt gennemført behandling.

Det gælder også Vangsåområdet. Her har vi nok naturens klitter, heder og moser, men som kulisser i baggrunden ser vi overalt meneskeplantede skove. Ligesom klitlandskabet langs havet ville have set anderledes ud i dag, hvis dæmpningsarbejder både over for havets barskhed og stormens sandpiskning ikke havde være udført.

Det såkaldt "oprindelige landskab" var før skovene, som det ses på de smukke topografiske kort fra 1883. Da lå havstokken også længere ude. En genskabelse af den situation er urealistisk.

Når jeg imidlertid griber fat i problemet, skyldes det angsten for, at vi, med vor "kunstige" planlægning og vor gode vilje, skal komme til at ødelægge mere end hensigtet, eller bevirke at der opstår nye, fremmede og forkerte

indslag i stedets karakteristika og identitet.

Det er derfor vigtigt at forstå stedets identitet. Vangså er ikke det samme, som det man møder længere syd på eller nord på.

Vangså er først og fremmest karakteriseret ved at være specielt barskt. I dette område har vi vestenvindens tyngdelinieretning. Det giver voldsomme angreb på kysten og sætter havstrømme igang, der kun transporterer materiale væk. Kysten vil derfor altid være en kyst under nedbrydning. Jeg kan tydeligt se, hvormeget der er forsvundet i de 25 år, vi har boet her.

Dernæst er Vangså et forblæst sted. Skove træffes først flere kilometer mod nord øst og syd. Man kan altså ikke umiddelbart søge ind i skovens læ. Ganske vist har et par gårde gennem nogle generationer kæmpet for at få en lægivende plantning op, hvilket da også er lykkede i nogen grad. Men de står i dag som billeder på menneskers kamp mod elementerne.

Interessant er imidlertid, at de lokaltboende i dag ikke har læplantninger op omkring deres huse. Det hører sig ikke til, det er ikke frit nok, det tager udsynet. Det kan jeg godt forstå, når man bor der konstant.

Hvorimod visse sommerhusjere med større eller mindre nidkærhed har oparbejdet nogen beplantning, der efter min mening snarere hører hjemme hos Københavnerne i deres sommerhusområder Rågeleje og Gillele, hvor de ønsker at isolere sig fra byspektaklet, som desværre flytter med hver weekend.

Til bybilledets og Vangsåbebyggelsens identitet hører således de karakteristisk fritliggende huse, opr. i form helt steorometriske, tilknappe og tagudhængsløse bygninger, som med deres kompakthed og skuten sig, understregede dette steds barskhed.

Husenes placering viser sig ved nøjere iagttagelse, at være knyttet til de steder, hvor terrænet hæver sig over de flade lave engagtige, men dyrkbare landbrugsarealer. De ligger på de sandflugtsskabte "Rimmer", som normalt går vest-øst. Husene kan dog også træffes på andre mindre sandhævninger. Vigtigt har naturligvis også været, at de ikke optog dyrkbar jord.

Den oprindelige bebyggelse ligger således i dag på tre rimmer, som dog ikke alle er lige tydelige. Den nordligste langs Skjærbakken, den midterste fra "Pers hus" til Ernst Christensens hus, den syligste langs Hvidbakken.

Ved evt. indplacering af nye huse er det vigtigt, at respektere dette, såvel som at husene skal være murede med halvvalmede tage, på de mindre, og heltage på de større.

Bebyggelsens beskedne størrelse er også et af stedets karaktertræk. Eksistensmulighederne satte deres begrænsninger. Landbruget betingedes af de få dyrkbare arealer og deres størrelse. Fiskeriet endte med stærk reduktion p.gr.a. stadigt mere forringede landingsforhold, som

til sidst ophørte.

I dag skærer den nye Kystvej gennem landskabet og forbinder vestkystområderne i nord og syd i Thy effektivt med hinanden. For erhverv og turister er vejen god. Men sært er det at stå inde på heden og, hen over dens flade, nogle kilometer borte, se bilerne fare hen over lyng og klittoppe som flyvemaskiner, der ikke kan komme op, når man i øvrigt ikke ser andet menneskeligt eller civiliseret omkring sig.

Denne store hede- og klitlandskabslomme, som på kortene tegner sig i en unaturlig firkant omkring Vangså, forslåes nu fredet, idet dog selve byområdet indenfor, også markeret som en firkant, holdes udenfor.

Den ydre firkant følger de kunstigt skabte plantageskels snorlige linier, og opleves ikke bare sådan på kortene men også i virkeligheden. Det er i sandhed en markant unaturlig natur, som nok kunne trænge til at plejes mere "naturligt" (læs kultiveret).

De lige linier skyldes gamle ejendomsskel eller veje, men da staten efterhånden er enejer, ville det hjælpe på naturens naturlighed, om man i overgangen mellem plantage og hede skabte en zone i afvekslende bredde, som f.ex kunne følge lavområderne, indenfor hvilke det plantede og ubeplantede fadedes sammen. Altså lod bjergfyrrerne stå et stykke fra skovkanten, men i stadig tyndere formationer. Samt, at man enkelte steder ude på hedebladen accepterede nogle mindre samlinger af bjergfyr.

Som naturplejen i dag er udført nord og syd for, er det gjort for hårdt og kynisk, der savnes en mere poetisk og følsom hånd. De naturplejede klit- og hedearealer, som er blevet barberet for bjergfyr, kan lignedes ved en gæsplæne slået for alt langt græs og ukrudt til en linie, der præcist adskiller fra et område med staudeplanter og buske, hvorved netop havens elegante kultiveringsmetode med spil mellem det "dyrkede" og det "vilde" bliver en del af dens hensigtsfulde pryd. Men i Vangså er det ikke havekultur, det drejer sig om, men landskabskultur, den nye specielle "naturplejekultur" eller måske rettere "naturnatur"!

To andre vigtige konsekvenser af den foreslåede naturpleje, er at der ændres på stedets fauna og flora.

Det er ganske klart, at de spredte fyrrebuske i dag tjener som beskyttelse for vildtet. Det giver tryghed uden for skoven på de åbne områder, hvor vildtet kommer for at esse, ligesom det giver mulighed for at etablere trygge lejer, ikke mindst i sommertiden.

Ved den hårdhændede rydning af bjergfyrrerne fratager man ikke mindst råvildtet et godt og naturligt eksistensmiljø. For harerene bliver det heller ikke bedre. For ænderne, der gerne benytter vådområderne, har det også nogen værdi, at der kan findes steder, hvor der er mere læ under rastning og overnatning.

Hvad floraen angår, er det karakteristisk, at der, hvor man træffer de bedste forekomster af mosebøller eller blåbær, er umiddelbart i læ øst for bjergfyrrebuskene. Her står

planterne frodigst, og her sættes de bedste bær. Det spiller også en rolle for de trækkende fugle f.ex Regnspoven.

På baggrund af det her fremførte, som sikkert kan suppleres yderligere, skal jeg meddele flg.:

Jeg er tilhænger af en fredning af de nævnte områder, men jeg ønsker, at den nævnte "naturpleje" udføres mere kultiveret og følsom, hvilket vil sige, at fjernelse af bjergfyrrerne fortrinsvis bør ske i områdets vestre del, og ikke i en zone i den østre del langs skoven, som i stedet behandles som et overgangsareal mellem det helt træfri område og skoven.

Definitionen af dette areal eller zone skal overvejes nøje. Det skal have en vis variation i bredden, og må altså ikke være lineært parallelt med skovbrynet. Definitionen er ikke vanskelig, den kan bestemmes ganske naturligt på stedet i forhold til topografien og de forekommende planter. Det er herunder, vigtigt, at der tages hensyn til de eksisterende vandhuller og karakteriske oversvømmelsesområder. Jeg kender dem og ønsker m.h.t. mit eget areal at være medbestemmende i denne zones definition.

Hvad angår det indre Vangsåområde kunne man nok tænke sig en fredning her, som nogle er inde på. Det er dog klart, at der her eksisterer interesser af anden art. Nogle lodsejere vil f.ex. være interesseret i, at der opføres et vist antal nye huse.

Det er meget forståeligt, eftersom lodsejerne tidligere kunne have spekuleret i deres jord, ovenikøbet med store økonomiske fortjenester som reelle muligheder, men afholdt sig derfra i forståelse for områdets store værdier. Det ville være rimeligt, om dette blev dem tilgodeset i beskedent omfang.

Efter overvejelse er jeg kommet til, at jeg nok helst så nye huse undgået, men jeg mener dog, at der kan placeres en halv snes stykker uden at miljøet lider skade derved.

Skulle der opføres nye huse i Vangså, er det vigtigt, 1) at de placeres fuldstændig rigtigt i terrænet (jfr. ovenstående), 2) at husets arkitektoniske ydre indpasses til stedet (jfr. dr. Gjerløff's hus), og 3) at der fastsættes regler for, hvorledes hus og omgivelser skal holdes.

Som helhed, er det vigtigt, at Vangsåbebyggelsen og dens omgivelser bevarer sin identitet præget af enkelhed og karskhed, egenskaber som er ved at være yderst sjældne andre steder, men som findes her, måske som det sidste sted i Danmark. Alt for megen påhitsomhed med fikse ideer (f.ex. fortove og gadebelysning), som ikke har relation til disse egenskaber, vil være skadelige.

Johannes Exner
professor, arkitekt m.a.a.